

I SPÅREN EFTER HUGO ZUHR.

Text Margareta Klingberg

Konstnärers aktivitet har förmåga att göra vissa platser anmärkningsvärda och aktningvärda. De dagsaktuella begreppen platsrelaterad och platsspecifik konst rymmer en rik tradition. Konstnärers val av platser kan, åtminstone retroaktivt, tillmätas stor betydelse. Vad konstnärers blick har sett får andra att se. Platser befästs och bekräftas genom konstnärers verk och förmår ibland ge vissa platser en särställning.

Ett förnyat möte med målaren Hugo Zuhr har den gångna vintern påmint mig om samhället Åsmon fem kilometer från det mer berömda Näsåker vid Nämforsen i Sollefteå kommun. Omvänt väcker hans långvariga relation till platsen och de numera försvunna forsarna i Fjällsjöälven mitt intresse för Zuhrs uppsökande måleriska arbete i landskap och vid vattendrag.

Kvalité i glesbygd.

Åsmon, Fjällsjöälven och Åkvisslan är återkommande namn i verktytlar av konstnären Hugo Zuhr från 40-talet fram till 1952. Under denna period var Åsmon en central plats i denne klassiske landskaps-målarens liv och verk. Zuhrs aktiviteter längs Fjällsjöälven och Ångerman-älven understryker än en gång älvdalarnas dragningskraft och förmåga att fånga konstnärers blick. Zuhr gjorde detta landskap till ett måleriskt arbetsfält jämbördigt med de i Provence, Bretagne, Kreta.

I mitt medvetande har Zuhrs namn har funnits sedan barndomen. Vid någon jämn födelsedag fick min pappa en bok om Zuhrs måleri. Hösten 2002 möter jag hans namn igen när jag läser texter som anknyter till måleriets tradition kring de ångermanländska älvorna och vattendragen. Jag inser att han verkat alldeles i mitt grannskap och att jag oräkneliga gånger passerat stugan där han bodde och arbetade. Åsmon med mindre än 100 invånare är känt i omnejden för några av de få företagen på orten. Ås bilservice och det närliggande ekologiska jordbruket med potatis och jordgubbar förser glesbygdsbor med olika slag av livsnödvändig kvalité. Det gjorde också de publikdragande lokala danserna på Kägelvallen som hade sin höjdpunkt på 1960-talet. Det är ett samhälle med många Per Albintorpare, som gynnades av anläggningsepokens möjligheter och modernitet och som fortlevt sen dess.

Älvdalskultur.

När Zuhr anlände till Åsmon 1940 var det en nationellt och internationellt etablerad målare som kom till byn. Efter krigsutbrottet uppsöker han andra landskap än franska, katalanska och grekiska. Han gifter sig med Ingrid Rydbeck i Ramsele gamla kyrka 1941 och hyr därefter övervåningen i en skola nära Kilforsen. Hans hustru och levnadstecknare, senare redaktör för konsttidskriften Paletten i många år, beskriver hur han "upptäcker Fjällsjöälven" och "en älvdalskultur som idag inte längre finns". Kilforsen strax före utbyggnaden blir ett av hans motiv. "En av dessa vidunderligt vackra strida forsar som nu inte finns mer. Forsen såg ut som ett väldigt vitt skum, brant, koncentrerad (....) men så praktisk att bygga ut" skriver Rydbeck-Zuhr i biografien över maken. Innan paret 1945 bestämmer sig för att bygga en stuga i Åsmon förhör de sig noga om Vattenfalls planer för Fjällsjöälven. Via platschefen i Forsmo får de veta att inga omedelbara utbyggnadsplaner finns. Zuhr med familj bosätter sig strategiskt mellan fyra oreglerade forsar; Kilforsen, Kattdalsforsen, Åkvisslan, Nämforsen. Han delar motivkrets med Pelle Molin som var där ett halvsekel tidigare. I tio år återkommer Zuhr till motiven kring Åsmon innan förödelsen sätter in. Vårvintern 1952 målar han febrilt - väl medveten om det förestående stora kraftverksbygget med en tunnel som kommer att ta två mil av Fjällsjöälven och tre av de forsar han målat allra mest.

Men något hann hända mellan Zuhr och det landskap han valt. Målningarna härifrån kännetecknas av "högstämt patos" och driver honom till större format än tidigare skriver Hilding Linnqvist 1955. I förordet till Rydbecks-Zuhrs biografi beskriver Ulf Linde konstnärens omvittrade rusningar genom den norrländska terrängen i jakt på motiv. Men Linde är noga med att skilja honom från en linneansk tradition av botanisering och landskapsinventering. Zuhr är ointresserad av enskildheter. I den terräng han genomkorsade var det inte naturen han sökte utan den syn han skulle måla, skriver Linde.

Zuhrs stuga.

Jag börjar fråga folk i min omgivning som kan tänkas ha sett hans måleri och - i bästa fall mött honom. Länskonstnären Mats DeVahl som inventerat konst i Kramfors kommun bekräftar att verk av Zuhr, mest teckningar, finns i samlingarna. I maj hämtar jag min nyreparerade bil på Ås bilservice. På min fråga nämner man "Zuhrs stuga" en bit därifrån med samma självklarhet som andra bybors. Med tillägget " visst var han konstnär"? Jag vänder mig till mina potatisodlande vänner Mari Ryberg och Petter Olsson. Petters far sålde tomten där Zuhrs stuga uppfördes. Den flyttades dit från en gård med "skjutshäll" i Holaforsen berättar Petter. Mari visar mig vägen. På ett annat sätt än genom målningarna materialiserar sig Zuhr för mig här på tallmon. Jag blir gripen av den gråröda stugan som först ser liten ut men växer i betydighet när jag kommer närmare. Laven på det omgivande omsorgsfullt gjorda staketet blir mått på den tid som förflutit sedan Zuhr var här. Den omedelbara närheten till nipkanten blir mått på Zuhrs bundenhet till sina motiv. Närmare kunde han knappast komma den långsträckta Kattdalsforsen som då brusade därnere under branten. Den utvalda positionen säger något om den storhet platsen måste ha besuttit medan Fjällsjöälven och Ångermanälven ännu var likvärdiga flöden och Kattdalsforsen var ett förspel till Nämforsen. Barrhala stigar leder ner till vattennivån. Där kan man ännu följa älvkanten fram till Äkvisslan och föreningen med Ångermanälven.

Lärare och mästare.

Målaren Li-Hertzman Eriksson, min ateljégranne på Bjurholmsgatan i Stockholm, mötte Zuhr som lärare under sin första termin på Konstakademin och skildrar det i sin självbiografiska bok "Sitta mitt i snön". Professor Zuhr träder in i ateljén där hon står och målar modell. Han stegar fram och visar henne konsten att blanda färg. Hon upplever att han är en mästare i att hantera penseln. Gör det som en violinist, lätt och briljant. Själv känner hon sig värdelös. I sin ödmjukhet skilde han sig dock från sina samtidiga manliga professorskollegor minns hon. Han var respektingivande men blygsam och hade något ädelt över sig trots sin alldagliga framtoning.

Så ringer jag målaren Ove Dahlstrand som valde Zuhr till lärare under sin tid på akademien 1953- 59. Enligt honom var Zuhr en som kände sig för. Han påverkade utan att förmedla teorier, doktriner eller kommendera. Han muttrade något och visade hellre praktiskt hur han själv skulle ha målat. Han var känslig för stämningar - i rummet bland sina elever liksom för atmosfären ute i de landskap han målade. - När han fanns i rummet ville man fortsätta måla, och det var vad man behövde, säger Dahlstrand idag. Vid den tiden var han till stöd för den minoritet som ville måla föreställande, kanske till och med utomhus i landskap. Ingendera låg i tiden. Som målare var han varken originell eller trendig menar Dahlstrand, men med en stil som var egen, personlig och äkta. Som gott exempel på Zuhrs förmåga att känna av luft och ljus och förmedla atmosfären i ett landskap nämner han "Vårbild" från 1943, en av fem målningar från tiden i Ångermanland som Moderna Museet äger.

Från den branta nipan vid Fjällsjöälven ser jag själv i maj 2003 den syn Zuhr såg 1952. Vårvintern är över och den reglerade vattenspegeln är minimerad. Jag står några meter från Zuhrs stuga och fem kilometer från den vy som fick Pelle Molin att hyra in sig sig i Näsåker nedströms de båda älvarnas sammanflöde. På branten i Åsmon har Molins stuga en högvärdig motsvarighet; "Zuhrs stuga".

Hugo Zuhr.

född 1985 i Tamela socken i Finland.

1900 flyttar till Sverige.

1911-13 Carl Wilhelmsons målarskola, resor till Lappland.

1921-22 studier hos André Lothe i Paris.

1933-34 målar i Katalonien

1934 medlem i Färg och Form, reser till Grekland.

1936 ställer ut grekiska landskap.

1940-2 reser till Norrland, Ådalen, Åsmon.

1950 ordinarie lärare på Konsthögskolan

1963 köper hus på Österlen.

1963-69 målar på Österlen och Kreta.

1971 avlider den 5 juli.

Litteratur:

Li Hertzman-Eriksson. *Sitta mitt i snön*. Liv i Sverige/ förlags AB Gondolin 1999.

Ingrid Rydbeck-Zuhr. *Hugo Zuhr, ett liv i skapande oro*. Sveriges allmänna konstförening 1988. Förord av Ulf Linde.